

Така гностичното любопитство на поета, дръзнало да дири на битието „първия изход“, завършва с гностичен песимизъм.

Песимизмът не е трайно състояние за философските му терзания. В известния „Псалом на поета“ той се надмогва чрез съзерцанието – поетът желае и след физическата си смърт да усеща тайнствения ход на битието. И така, макар и далеч от земния живот, да слуша величествения химн на цялата вселена. Едва тогава отчуждението от лихата врява на живота – поведението, което той си е избрал приживе – ще получи смисъл.

Славейков напълно свободно оперира с най-отвлечените философски понятия и представи – те не му пречат, както виждаме, да ги впряга в земните си дела. Независимо от тежнението към конкретността на материалното, в неговата философска лирика са заложени първоелементите на философския му мироглед, облечени в естетически одежди.

Космогоничната представа за „началото на всички начала“ се преплита с неизтощимия стремеж на духа, на съзнанието да проникне в тайните на битието. В това изначално състояние според Славейков силите на съзиданието и разрушението са неразделими – живеят „живот и смърт без смърт и без живот“. Но идва първият тласък на незнайна и непозната сила, за да постави началото на тайнствения ход на битието и мисълта, която ще се устреми към себе си и към световната загадка. Следователно материалното битие и духът са атрибутите на една единна субстанция; това абсолютно единство е действително, е действителната същност на бога. Тук са очевидни елементите на картезианската философия, които преливат естествено в спинозизъм, както обективно се е сложила и съдбата на Декартовата философия: още Хегел беше определил философията на Спиноза като „обективизиране на картезианската във формата на абсолютна истина“.

Славейков обаче не преодоля картезианското схващане, според което мисленето и битието са два самостоятелни атрибута на една единна същност; то би означавало да се схване битието като единство от противоположности и тогава въпросът за силата, дала началния тласък, би бил излишен: отговорът се съдържа вътре в самото него, в борбата между противоположностите, в тяхното разрешаване, а не в механически присенената сила отвън.

Понятието Бог при Славейков следователно беше изпълнено със спинозистко съдържание, беше единство от природа и мислене.

В този аспект може би трябва да се приемат и думите на Ив. Коларов, който писа: „Диалектиката на Пенча е здрава и стройна. Но философското му мировъзрение е израз на абсолютния разум“, първоизточни-